

บทที่ 8

คุณธรรมจริยธรรมสำหรับการจัดการความรู้

การสร้างให้บุคคลมีคุณธรรมจริยธรรมสำหรับการจัดการความรู้ เป็นการส่งเสริมให้บุคลากรเป็นผู้ค้นพบความรู้ด้วยตนเองโดยนำหลักการของธรรมะ และนำหลักคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นธรรมชาติของความรู้ มีแนวคิดที่เป็นประโยชน์มาเชื่อมโยงให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง มีความสุข และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง สามารถพัฒนาเป็นทรัพยากรบุคคลที่ใช้หลักการจัดการความรู้อยู่บนพื้นฐานของความคิดดี ความถูกต้อง ส่งผลให้เกิดเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่มีค่านิยมที่ดีงาม มีคุณลักษณะของบุคลากรในองค์กรที่พึงประสงค์ ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการทำหน้าที่ศึกษา พัฒนา และแลกเปลี่ยนความรู้ สร้างเครือข่ายหรือชุมชนนักปฏิบัติที่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ส่งผลให้เกิดความศรัทธา เชื่อมมั่นในความเป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข และเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อการจัดการความรู้ขององค์กร และในระดับประเทศ

คุณธรรม 8 ประการของการจัดการความรู้

การเชื่อมโยงการจัดการความรู้เข้ากับการปลูกฝังให้บุคคลเป็นผู้มีคุณธรรมในการจัดการความรู้เป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากการจัดการความรู้ (knowledge management) มีความหมายจำเพาะว่าหมายถึงการจัดการให้มีการค้นพบความรู้ ความชำนาญที่แฝงเร้นในตัวคน หาทางนำออกมา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการต่อยอดให้คงงาม และใช้ได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงและกาลเทศะ ยิ่งขึ้น มีความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมเกิดขึ้นจากการเอาความรู้ที่ไม่เหมือนกันมาเจอกัน ข้อสำคัญ กระบวนการก่อให้เกิดปัญญาพร้อม (collective wisdom) ทำให้แก้ปัญหาหรือพัฒนาในเรื่องยากๆ ได้สำเร็จ ซึ่งเทคนิคและวิธีการในเรื่องการจัดการความรู้เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องเรียนรู้ เพื่อใช้ในการปฏิบัติ มิมีมิติทางนามธรรมที่ไม่ใช่เทคนิค (nontechnical dimension) เกี่ยวกับความหมายในทางลึกซึ้งหากเข้าใจ ระลึกถึง และปมเพาะให้งอกงามยิ่งขึ้น จะพูนพลังให้กับการจัดการความรู้ทางวิจิตร และมหิพารขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งสามารถกำหนดเป็นคุณธรรม 8 ประการของการจัดการความรู้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. เป็นศีลธรรมพื้นฐาน

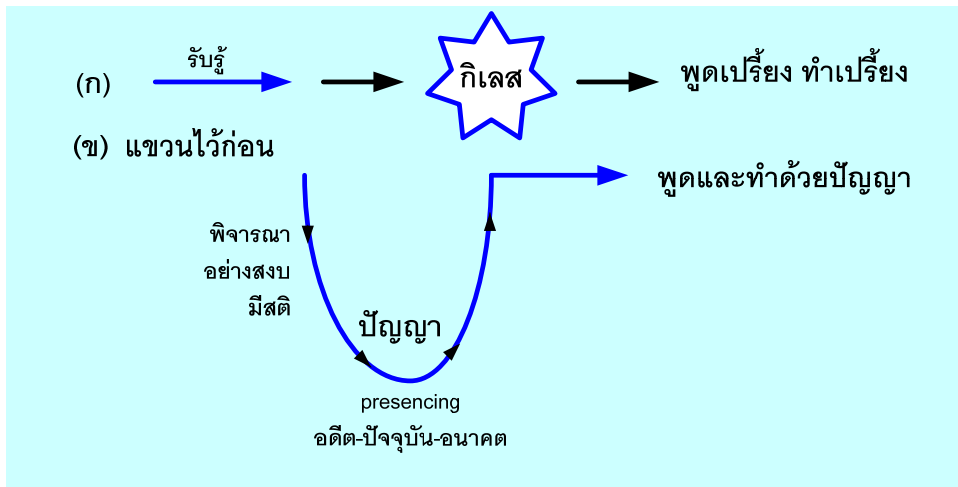
ศีลธรรมพื้นฐานของสังคม คือ การเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของทุกคน อย่างเท่าเทียมกัน ศีลธรรมพื้นฐานนี้จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันด้วยสันติ สังคมส่วนใหญ่ขาด ศีลธรรมพื้นฐานนี้ จึงนำไปสู่การพัฒนาที่บิดเบี้ยวและไม่สามารถสร้างสังคมสันติสุขได้ การจัดการ ความรู้มีพื้นฐานอยู่ที่การให้คุณค่าแก่ความรู้ที่อยู่ในตัวคนทุกคน จึงเป็นรูปธรรมแห่งการปฏิบัติที่ เคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคน ถ้าสำนึถึงคุณค่าที่ลึกที่สุดนี้อยู่เสมอๆ จะ เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวเราเองในการมองเพื่อนมนุษย์

2. การไม่ใช่อำนาจ

มนุษย์ตามปกติจะใช้อำนาจกระทำต่อกัน แม้ในสังคมที่เรียกตัวเองว่าประชาธิปไตย เพราะอำนาจเป็นกิเลสที่ลึกที่สุดอย่างหนึ่งของมนุษย์ การใช้อำนาจอาจใช้โดยไม่รู้ตัว หรือทั้งๆ ที่มี ความรักก็ได้ เช่น พ่อแม่ใช้กับลูก แพทย์ใช้กับคนไข้ พระใช้กับชาวบ้าน นายจ้างใช้กับลูกจ้าง มิใช่ ต้องเอ่ยถึงในองค์กรต่างๆ การใช้อำนาจจะไปปิดกั้นกระบวนการตามธรรมชาติ กระบวนการตาม ธรรมชาติ คือ การรับรู้ เรียนรู้ ออกงาม ถักทอเครือข่าย เมื่อใช้อำนาจจะทำให้กระบวนการตาม ธรรมชาติบิดเบี้ยวเบี่ยงเบนไปจากที่ควรจะเป็น การใช้อำนาจจะไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การ จัดการความรู้สร้างความสัมพันธ์ใหม่ ทุกคนมีความสำคัญประสบการณ์ของทุกคนมีความสำคัญ ความเสมอภาคทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี ทำให้ทุกคนมีเสรีภาพที่จะนำเอาศักยภาพในตน ออกมาแบ่งปันร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ้าเราตระหนักถึงการไม่ใช่อำนาจอยู่เสมอๆ ความเสมอภาค ที่แท้จริงจะมีมากขึ้นเรื่อยๆ ส่งให้เกิดความสุข และพลังของความสำเร็จสรรค์

3. การฟังอย่างลึก

การนำความรู้ที่แฝงเร้นในตัวออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ต้องมีการคุยที่เน้นการฟัง อย่างลึก ไม่ใช่การฟังอย่างมีอคติ คนบางคนไม่ฟังผู้อื่น เอาแต่พูด หรือฟังก็ไม่ได้ยินทำให้ปัญญา ไม่เกิด เนื่องจากยึดมั่นถือมั่นในความคิดและการกระทำของตนเอง ดังนั้นการตั้งใจฟังอย่างลึก (deep listening) จึงต้องมีศีลธรรมพื้นฐาน คือ เคารพความเป็นคนของคุณสนทนาอย่างแท้จริง เนื่องจากการฟังอย่างลึกทำให้เกิดปัญญา โบราณใช้คำว่า “พหูสูต” สำหรับผู้มีปัญญา ซึ่งคำว่า สูตะ หมายถึง ฟัง เมื่ออีกฝ่ายตั้งใจฟังผู้เล่าจะมีความรู้สึกที่ดี มีความเชื่อใจ ย่อมอยากจะบอก อะไรที่เกี่ยวกับเขา ซึ่งตามปกติจะไม่บอกใคร การฟังอย่างลึกและเงี่ยบ จิตใจสงบ มีสติจดจ่อ อยู่กับสิ่งที่ได้ยิน จะทำให้เกิดปัญญา ซึ่ง ออตโต้ ชาร์เมอร์ (Otto Scharmer) ได้เสนอทฤษฎี รูปตัวยู (U) ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 8.1 ทฤษฎีรูปตัวยูของออตโต ชาร์เมอร์
ที่มา (ประเวศ วะสี, 2548, หน้า 35)

จากภาพทฤษฎีรูปตัวยู ของออตโต ชาร์เมอร์ อธิบายได้ดังนี้

(ก) ถ้ารับรู้อะไรมา แล้วมีปฏิกิริยาออกไปทันที แบบพูดเปรี้ยว ทำเปรี้ยวจะตื่น แยกส่วน ไม่ประกอบด้วยปัญญา ตกเป็นเหยื่อของกิเลส

(ข) ถ้ารับรู้อะไรมา แขวนไว้ก่อน ดิ่งลงลึก พิจารณาอย่างเงียบๆ มีสติ จิตจะสงบมาก ไปสัมผัสความจริงทั้งหมด ณ ที่นั้น อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต จะเชื่อมกัน เกิดปัญญาสว่างไสว เมื่อหรือทำอะไรออกไปก็เป็นผลจากการเกิดปัญญา

ทฤษฎีรูปตัวยูของออตโต ชาร์เมอร์ ตรงกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอนไว้ว่า เมื่อใครพูดอะไรอย่างเพ็งรับหรือปฏิเสธ (ฟังอย่างลึก) นำมาพิจารณาอย่างแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) มีสติ แล้วจึงเกิดปัญญา ฉะนั้นนักจัดการความรู้พึงเข้าใจไว้ว่าการฟังอย่างลึกเป็นศีลธรรมขั้นพื้นฐานแห่งการเคารพผู้อื่น ฟังเจริญสติให้มากในการฟัง สิ่งดีงามจะผุดบังเกิดขึ้นอย่างอัศจรรย์

4. เป็นวิธีการทางบวก

เป็นการนำเอาความสำเร็จ ความภาคภูมิใจของสิ่งที่เคยทำด้วยดีเป็นตัวตั้ง นำมาเห็นคุณค่าและชื่นชม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ต่อยอดให้ดังงาม และมีประโยชน์ยิ่งขึ้น ซึ่งวิธีการทางลบ คือ การนำเอาความล้มเหลวหรือปัญหาขึ้นมาเป็นตัวตั้ง วิพากษ์วิจารณ์แล้วทะเลาะกัน เป็นการทอนกำลังใจ ส่วนวิธีการทางบวกทำให้มีความปีติ มีกำลังใจ มีความสามัคคี และมีพลังสร้างสรรค์ที่จะเคลื่อนตัวต่อไปในอนาคต

5. การเจริญธรรมะ 4 ประการที่เกื้อหนุนการเรียนรู้ร่วมกัน

การจัดการความรู้เน้นที่การส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน ปกติมนุษย์เรียนรู้ร่วมกันยาก เพราะกิเลส เช่น ความโกรธ ความเกลียด อหังการ มมังการ การจะเรียนรู้ร่วมกันควรเจริญธรรมะ 4 ประการ ดังนี้

5.1 ความเชื้ออาทร (compassion)

5.2 ความเปิดเผย (openess)

5.3 ความจริงใจ (sincerity)

5.4 ความเชื่อถือไว้วางใจกัน (trust)

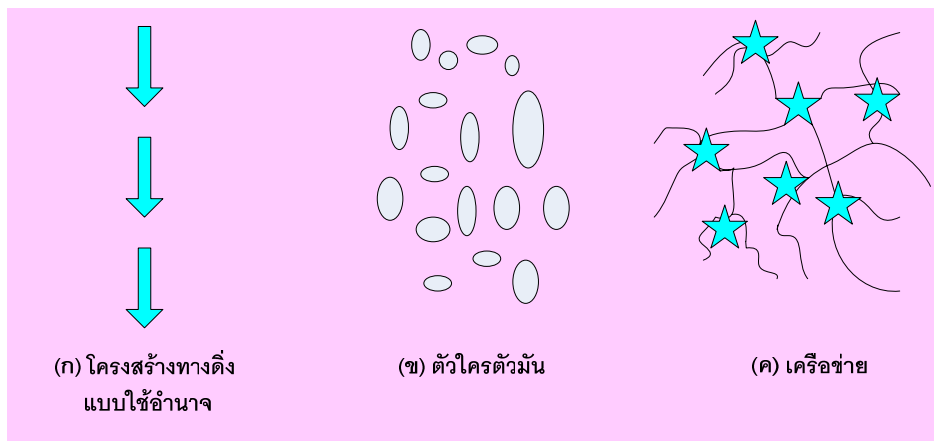
เมื่อเกิดความเชื่อถือไว้วางใจกันจะมีค่ามาก ทำอะไรก็ง่ายและมีความสุขอย่างยิ่ง ถ้าขาดความเชื่อถือไว้วางใจกัน จะไม่อยากคุยกันอย่างลึกๆ เมื่อไม่คุยกันอย่างลึกๆ ความรู้แฝงเร้นก็สำแดงออกมาไม่ได้ ฉะนั้นประชาคมจัดการความรู้พึงเจริญให้มากซึ่งธรรมะ 4 ที่เกื้อหนุนการเรียนรู้ร่วมกัน

6. การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติเป็นอิทธิปัญญา

การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติเป็นอิทธิปัญญา การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติมีความสำคัญที่สุดในการทำให้ทำอะไรยากๆ ให้สำเร็จ การเรียนรู้โดยท่องตำราอย่างเดียว การเรียนรู้เฉพาะบางคนโดยไม่ใช้การเรียนรู้ของคนทั้งหมดร่วมกัน ไม่เกิดปัญญาร่วมที่สอดคล้องกับความเป็นจริง ไม่เป็นไปเพื่อความสำเร็จ ในขณะที่ความรู้ในตำราอาจไม่ได้มาด้วยการปฏิบัติ หรืออยู่ห่างไกลจากการปฏิบัติ ความรู้ในตัวคนเป็นความรู้ที่เนื่องด้วยการปฏิบัติและการจัดการความรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้การปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างเป็นผลสำเร็จ การจัดการความรู้จึงเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ อันจะทำให้เกิดอิทธิปัญญาหรือความสำเร็จ (อิทธิหมายถึง ความสำเร็จ)

7. การถักทอไปสู่โครงสร้างใหม่ขององค์กรและของสังคม

การจัดการความรู้ คือ กระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์จากโครงสร้างทางตั้ง และโครงสร้างปัจเจกชนนิยมสุดโต่งแบบตัวใครตัวมันไปเป็นโครงสร้างแบบเครือข่าย การจัดการความรู้มักก่อให้เกิดโครงสร้างใหม่แบบเครือข่าย โดยการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้บุคคลทั้งโดยตัวบุคคล หรือภายในองค์กรเดียวกัน หรือข้ามองค์กรเข้ามาเชื่อมโยงกัน โดยความสมัครใจ ไม่ใช่โดยการบังคับ แต่เชื่อมโยงด้วยการเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดเป็นเครือข่ายทั้งภายในองค์กรและข้ามองค์กร ซึ่งแสดงได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 8.2 การปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์จากโครงสร้างทางตั้ง
สู่โครงสร้างแบบตัวใครตัวมัน และโครงสร้างแบบเครือข่าย
ที่มา (ประเวศ วะสี, 2548, หน้า 39)

โครงสร้างเครือข่ายนี้จะคล้ายโครงสร้างของสมอง ซึ่งสมองมีเซลล์สมองอยู่ประมาณหนึ่งแสนล้านตัว แต่ละตัวเชื่อมโยงกับตัวอื่นๆ อีกประมาณ 70,000 ตัว เป็นเครือข่ายเซลล์สมอง (neuronal networks) เป็นโครงสร้างที่วิจิตรที่สุดในจักรวาล มีสมรรถนะในการเรียนรู้สูงสุด มนุษย์ก็มีจำนวนมากเมื่อเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายมนุษย์ (human networks) จึงเป็นโครงสร้างที่วิจิตรและมีสมรรถนะในการเรียนรู้สูงสุด

ในขณะที่โครงสร้างทางตั้งมีการเรียนรู้น้อยมาก และโครงสร้างปัจเจกนิยมสุดโต่งแบบตัวใครตัวมันขาดพลังร่วมและปัญญาร่วม ไม่สามารถนำไปสู่ความสำเร็จทางสังคม การที่การจัดการความรู้นำไปสู่การถักทอโครงสร้างใหม่

จากโครงสร้างทางตั้งและโครงสร้างแบบตัวใครตัวมัน ไปสู่การเป็นเครือข่ายมนุษย์มีความสำคัญยิ่งนัก เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (transformation) ที่ไม่เคยทำได้สำเร็จด้วยวิธีใช้ความรุนแรง แต่สำเร็จได้ด้วยการจัดการความรู้อันประณีต ที่ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ โครงสร้างใหม่จะปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข

8. การเจริญสติในการกระทำ

การจัดการความรู้ที่ดีเป็นการเจริญสติไปในตัว การเจริญสติ คือ การรู้ตัว ซึ่งการรู้ตัวทำให้มีปัญญาและทำได้ถูกต้อง ในกระบวนการจัดการความรู้ที่ดี ทุกคนต้องพยายามมีสติระลึกรู้ เมื่อทุกคนมีสติในกิจกรรมร่วมจะเกิดเป็นสติของกลุ่ม หรือสติขององค์กรและสังคม อันเป็น

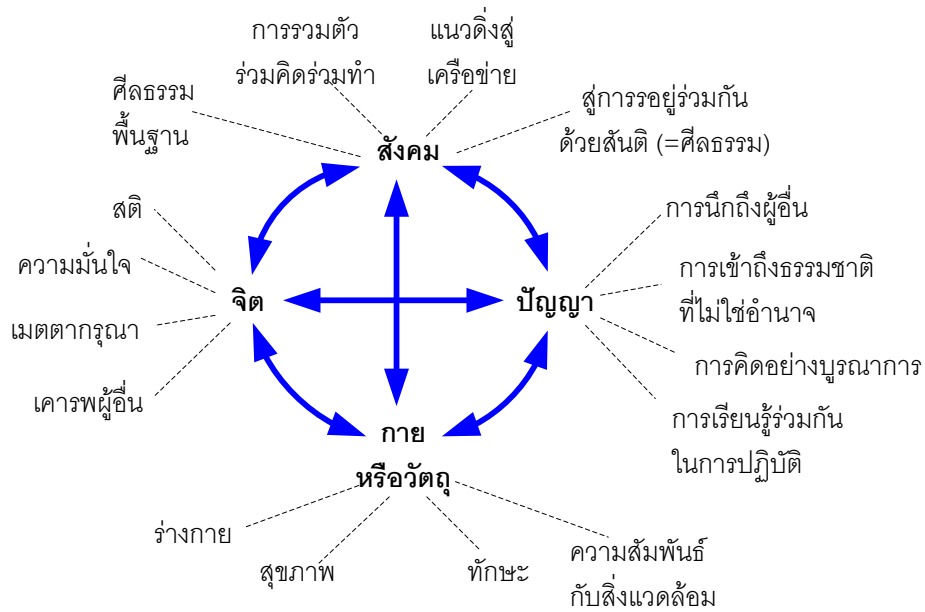
เรื่องที่ดี การเจริญสติทำให้จิตใจสงบมีอิสรภาพ เพราะหลุดจากความบีบคั้น สัมผัสความจริงได้ ควบคุมความคิด การพูด และการกระทำได้ การมีจึงเป็นความงาม ความดี และความสุข ทุกคนควรทำความเข้าใจเรื่องสติและพยายามเจริญให้มาก จะประสบความสุขและความเจริญทั้งปวง (ประเวศ วะสี, 2548, หน้า 31-40)

การนำหลักคุณธรรม 8 ประการที่แฝงด้วยข้อคิดด้านศีลธรรม ธรรมะ ที่สอนให้มีการคิด การกระทำอย่างมีสติส่งผลให้สามารถจัดการความรู้ได้อย่างไร้อคติ เป็นที่รักของคนในองค์กร และสังคม ส่งผลให้ผลที่ได้จากการจัดการความรู้เป็นความรู้ที่บริสุทธิ์จากความตั้งใจและความจริงใจของคนในเครือข่าย ทั้งภายในและภายนอกองค์กร หรือในสังคมส่วนรวม

การจัดการความรู้สู่การพัฒนาศักยภาพมนุษย์

การเคารพผู้อื่น การมีความเมตตากรุณา การมีความมั่นใจ การมีสติ ล้วนเป็นเรื่องของการพัฒนาจิตที่มีในการจัดการความรู้ทั้งสิ้น การจัดการความรู้เป็นเรื่องของการพัฒนาความเข้มแข็งของสังคมโดยแท้ ประกอบด้วยศีลธรรมพื้นฐาน คือ การเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน เกิดภาวะทรภาพ ส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิดร่วมทำ เกิดความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานของโครงสร้างทางสังคม จากโครงสร้างแนวตั้งสู่โครงสร้างเครือข่าย สู่การอยู่ร่วมกันด้วยสันติ

การอยู่ร่วมกันด้วยสันติทุกๆ ระดับ ควรจะเป็นเป้าหมายและอุดมการณ์ของมนุษยชาติร่วมกัน การอยู่ร่วมกันด้วยสันติคือศีลธรรม เป้าหมายของการจัดการความรู้ก็คือศีลธรรม การบรรลุเป้าหมายศีลธรรมไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะการคิดและทำแบบแยกส่วนดังกล่าวแล้ว การบูรณาการทั้งกาย จิต สังคม ปัญญา จึงจะมีพลังพอที่จะบรรลุเป้าหมายแห่งศีลธรรมได้ ทั้งนี้การสามารถแสดงการจัดการความรู้สู่การพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างบูรณาการทั้ง 4 มิติ ได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 8.3 การจัดการความรู้สู่การพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างบูรณาการ
 ที่มา (ประเวศ วะสี, 2548, หน้า 47)

จากภาพข้างต้น ปัญญา หมายถึง การเข้าถึงความจริง ความจริงมีคนอื่นและสิ่งอื่นด้วย ไม่มีแต่เราคนเดียว หรือยึดถืออัตตาตัวตน เอาตนเองเป็นศูนย์กลาง ฉะนั้นการคิดถึงคนอื่น การเคารพคนอื่นและการเข้าถึงความสัมพันธ์โดยไม่ใช้อำนาจ จึงถือเป็นปัญญา ที่สำคัญก็คือโลกทัศน์และวิธีคิด ถ้าเราเห็นแบบแยกส่วน และคิดแบบแยกส่วนก็จะนำไปสู่ความติดขัด ขัดแย้ง รุนแรง และวิกฤติอย่างที่โลกเป็นอยู่ แต่หากเราเห็นทั้งหมดแบบเห็นข้างทั้งตัว เห็นความเป็นหนึ่งเดียวของทั้งหมด (the same oneness) จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเองโดยสิ้นเชิง เกิดความรักต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหมด และธรรมชาติทั้งหมด เพราะมนุษย์ทั้งหมดและธรรมชาติทั้งหมดเป็นหนึ่งเดียวกับเรา

จิตสำนึกใหม่เช่นนี้จะทำให้เกิดอิสรภาพ ความรัก และความสุข อันเป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกัน จะเห็นว่าปัญญา จิต และสังคม เป็นเรื่องเชื่อมโยงถึงกัน จิตสำนึกใหม่จะทำให้คิดอย่างบูรณาการได้ มนุษย์โดยทั่วไปมักจิตเล็กติดอยู่ในกิเลสตัณหาของตัวเอง ทำให้เห็นและคิดแบบแยกส่วน ซึ่งการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกระบวนการทางปัญญาที่นำไปสู่ปัญญาร่วมของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด นำไปสู่จิตใจที่ดี สังคมมีความเข้มแข็ง และเป็นพลังให้ทำสิ่งที่ยากได้สำเร็จ

ศีลธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้

มนุษย์ทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีและสิทธิแห่งความเป็นคน มีศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์ และยังเป็นเพื่อนร่วมโลก ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน หากมีสำนึกและการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน คนทั้งปวงจะมีความสุข เกิดพลังสร้างสรรค์มหาศาล อันนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งความเป็นคนของคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน คือ ศีลธรรมพื้นฐานของสังคมนั่นเอง ซึ่งเป็นรากฐานของประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และสิ่งดีงามต่างๆ เช่น การศึกษา และระบบบริการสุขภาพ การพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคมหากปราศจากศีลธรรมพื้นฐานอาจส่งผลเสียแก่สังคม ได้แก่ ประชาธิปไตยไม่เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง การพัฒนาต่างๆ มักยึดเอาอำนาจและเงินเป็นที่ตั้ง การสอนศีลธรรมไร้ความหมาย เพราะสังคมขาดศีลธรรม ส่งผลให้การศึกษาที่ไม่ทำให้เกิดศีลธรรม หรือเป็นบ่อเกิดของการเสื่อมเสียศีลธรรมมากขึ้น

สังคมไทยขาดศีลธรรมพื้นฐานที่กล่าวนี้ เพราะเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์ทางตั้งระหว่างผู้มีอำนาจ ซึ่งอยู่ข้างบนกับผู้น้อยที่ไม่มีอำนาจซึ่งอยู่ข้างล่าง มีคนชั้นต่ำ คนชั้นสูง งานต่ำ งานสูง ชาวบ้านไม่มีเกียรติ ไม่มีศักดิ์ศรี มีอคติต่อคนจนทั้งทางความคิด ทางกฎหมาย ทางเศรษฐกิจ และทางสังคม ด้วยเหตุนี้สังคมไทยจึงยึดติดในรูปแบบมากกว่าสาระ ยึดถือในฐานานุกรมมากกว่าแก่นสาร ดังที่มีคนอยากได้ยศได้ตำแหน่งมากกว่าอยากทำหน้าที่ อยากได้ปริญญามากกว่าอยากเรียนรู้ สมรรถนะของชาติจึงต่ำลงอย่างน่ากลัวว่าไม่สามารถเผชิญกับอนาคตที่ซับซ้อน และเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ระบบการศึกษาก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมดังกล่าว จึงได้ตระหนักถึงความร้ายแรงของการขาดศีลธรรมพื้นฐานของสังคม นอกจากไม่ได้แก้ไขแล้วยังเป็นบ่อเกิดของการขาดศีลธรรมเสียเอง การเรียนรู้ที่เอาวิชาในตำราเป็นตัวตั้งทำให้ผู้เรียนรู้สืบทอดย่ำโดยไม่รู้ตัวว่าสถาบันของเรามีเกียรติ ชาวบ้านไม่มีเกียรติ เพราะระบบการศึกษาไม่เคารพความรู้ที่ชาวบ้านมี เคารพแต่ความรู้ในตำรา ซึ่งอย่าว่าแต่ชาวบ้านจะไม่มี แม้แต่ครูอาจารย์ส่วนใหญ่ก็เชื่อว่าจะเชี่ยวชาญความรู้ในตำรา ในระบบการศึกษาแบบนี้ คนส่วนน้อยเท่านั้นที่มีเกียรติ คนส่วนใหญ่จะถูกมองว่าไม่เก่ง ไม่มีเกียรติ เป็นการทำลายความมั่นใจของคนส่วนใหญ่ในชาติ รวมกันเป็นการขาดความมั่นใจแห่งชาติ และความอ่อนแอของชาติ ดังนั้นจึงต้องปรับปรุงสิ่งต่างๆ ดังนี้

1. การศึกษาจะต้องทำให้คนทั้งหมดมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีศักยภาพ มีความมั่นใจ เป็นพลังอันเข้มแข็งของชาติ

คนทุกคนมีความรู้ในตัวเองที่ได้จากการทำงาน และประสบการณ์ชีวิต ถ้าเคารพ ความรู้ในตัวคน คนทั้งหมดจะมีเกียรติ ถ้าเคารพแต่ความรู้ในตำราและความคิดของตน โดยไร้การ ไตร่ตรองอย่างรอบคอบ คนส่วนน้อยเท่านั้นที่จะมีเกียรติ

2. ความรู้ในตัวคนมีฐานอยู่ในวัฒนธรรม ความรู้ในตำรามีฐานอยู่ในวิทยาศาสตร์

ความรู้ในตัวคนกับความรู้ในตำรามีความสำคัญ แต่มีที่มาและความหมายต่างกัน ต้องเข้าใจที่มาและความหมาย แล้ววางตำแหน่งความสัมพันธ์ของความรู้ทั้งสองประเภทให้ถูกต้อง ประเทศจึงจะมีสมรรถนะสูง ความรู้ในตัวคนได้มาจากการทำงานและประสบการณ์ชีวิตเป็น ความรู้ที่ทุกคนมี รู้จริง ปฏิบัติได้จริง มีความมั่นใจ เป็นความรู้ที่มีประโยชน์จริง เป็นประโยชน์ใน การดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกัน ถ้าเราเคารพความรู้ในตัวคนอย่างที่เราเคารพบิดามารดา คน ทั้งหมดจะมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีความภูมิใจในตัวเอง และนำความรู้ที่เขามีมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน

3. ระบบการศึกษาควรมีฐานอยู่ในวัฒนธรรม

เป็นการนำระบบการศึกษาเชื่อมโยงกับครอบครัว ชุมชน และสังคมให้มากที่สุด เพราะครอบครัว ชุมชน และสังคม คือ ฐานของชีวิตจริงและปฏิบัติจริง ทุกวันนี้คะแนนของเด็ก นักเรียนอยู่ที่การท่องวิชา เด็กๆ ไม่ค่อยอยากคุยกับผู้ปกครองและคนในครอบครัวเป็นวัฒนธรรมที่ เปลี่ยนแปลงไป การนำเอาวิชาการในตำราเป็นตัวประกอบจึงควรให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ ร่วมกับครอบครัว ชุมชน และสังคมในสถานการณ์จริง แล้ววิจัยและพัฒนาหาวิชาการบางอย่างที่ เหมาะสมเข้าไปสนับสนุนผู้ปฏิบัติจริงเหล่านั้นให้กว้างขึ้น เข้าใจมากขึ้น และปฏิบัติได้ผลดีมากขึ้น กระบวนการทางวิทยาศาสตร์จะช่วยให้วิถีชีวิตทางวัฒนธรรมได้ผลดียิ่งขึ้น แต่ถ้าวิทยาศาสตร์นำ โดยไม่เข้าใจวัฒนธรรมจะมีผลกระทบต่อการอยู่ร่วมกันอย่างใหญ่หลวง อย่างที่เกิดขึ้นทั่วโลก ในปัจจุบัน

4. ความเป็นชุมชนและประชาสังคม

ในสังคมที่มีความสัมพันธ์ทางดีระหว่างผู้มีอำนาจข้างบนกับผู้น้อยอำนาจข้างล่าง เศรษฐกิจ การเมือง และศีลธรรมจะไม่ดี และไม่มีทางดีได้ตราบดีที่โครงสร้างทางสังคมยังเป็น เช่นนั้น ควรสังเกตว่าประเทศไทยมีพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันผู้ทรงคุณอันประเสริฐมา 60 ปี และมีพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งที่ดี ส่งผลให้มีเศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมที่ดี ต่อเมื่อ

สังคมมีความสัมพันธ์ทางราบ คือ ผู้คนมีเกียรติมีศักดิ์ศรีเสมอกันและสามารถเข้ามารวมตัวร่วมคิด ร่วมทำกันเต็มสังคม ทำให้เกิดการรวมตัวร่วมกันคิดร่วมกันทำ เรียกว่ามีความเป็นชุมชนและสังคม ที่มีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำในลักษณะต่างๆ จนเกิดเป็นประชาสังคม

5. การจัดการความรู้

การจัดการความรู้เป็นรูปธรรมของการเคารพความรู้ในตัวคน และเป็นเครื่องมือที่ ส่งเสริมศักยภาพในตัวคนและสังคมอันทรงพลังยิ่ง การจัดการความรู้มีความหมายจำเพาะที่ หมายถึงการส่งเสริมการถอดความรู้ในตัวคนทุกคนที่เกี่ยวข้องออกมาให้เห็นคุณค่า ใช้ประโยชน์ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ถ้ามีการจัดการความรู้ในทุกพื้นที่ ทุกองค์กร และทุกเรื่องที่ยากทำให้ สำเร็จ ผู้คนจะมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีความสุข และพลังใจ มีความสร้างสรรค์อันยิ่งใหญ่ ทำให้ทำ อะไรได้สำเร็จ เกิดเป็นพลังงานทางสังคมอันยิ่งใหญ่ การศึกษาทุกชนิดและทุกประเภทควรใช้ กระบวนการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือของการพัฒนาสมรรถนะของมนุษย์ (ประเวศ วะสี, 2550, หน้า 23-29)

ฉะนั้นศีลธรรมเป็นพื้นฐานแห่งการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคน อย่างเท่าเทียมกัน ต้องนำไปสู่การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ การศึกษาทุกประเภทควรจะนำไปสู่ การสร้างชุมชนเข้มแข็ง หน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชนควรส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนของ ประชาสังคม ซึ่งทิศทางนโยบายของรัฐที่สำคัญก็คือ การส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน หาก ต้องการเห็นประเทศไทยมีเศรษฐกิจดี การเมืองดี และศีลธรรมดี

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมในการจัดการความรู้

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นผลการเรียนรู้ที่คาดหวังโดยตรงให้มีการพัฒนาบุคลากรของประเทศให้เป็น ผู้ที่มีการจัดการความรู้ที่ดีแล้ว ยังเป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างความสำนึกและทัศนคติที่ดียิ่ง ช่วยแก้ปัญหาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง ช่วยยกระดับจิตใจ สร้างศรัทธาและ ปัญญา อันจะนำไปสู่พฤติกรรมที่สร้างสรรค์ ส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงของสังคมสืบไป

ในขณะที่ความเจริญทางวัตถุและวัฒนธรรมตะวันตกได้เข้ามาครอบงำสังคมไทย จนสังคมไทยที่ในอดีตเคยเป็นสังคมที่สงบร่มเย็นด้วยศาสนาและวัฒนธรรมไทย กลายเป็นสังคม

แห่งการบริโภคทางอุตสาหกรรม มีค่านิยมที่กว้างขวาง การดำรงชีวิตเปลี่ยนแปลงจากความเรียบง่าย ประณีประนอม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน กลายมาเป็นการแก่งแย่งแข่งขัน แสวงหาอำนาจและวัตถุเงินตรา เยาวชนไทยยุคปัจจุบันล้วนเติบโตมาในท่ามกลางค่านิยมที่เห็นผิดเป็นชอบ ถูกมอมเมาด้วยเทคโนโลยี และวัฒนธรรมตะวันตก ดังนั้นหากไม่มีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ถูกต้อง โดยเฉพาะค่านิยมในการบริโภค ซึ่งกำลังเป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบันแล้ว เศรษฐกิจและสังคมไทยในอนาคตก็จะมีแต่ความอ่อนแอ ชัดแจ้ง ประชากรขาดคุณภาพและคุณธรรม จนอาจจะนำชาติไปสู่ความหายนะได้ในที่สุด

เรื่องเกี่ยวกับกระบวนการในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมนั้นนักการศึกษาและนักวิชาการตะวันตกหลายท่านได้เสนอแนวคิด และทฤษฎีไว้เป็นขั้นตอนหลายรูปแบบ แม้ในพระพุทธศาสนาก็สามารถนำพุทธวิธีในการสอนที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ (การทำในใจโดยแยบคาย คือ พิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริงโดยสืบค้นหาเหตุผล ไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ) มาใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมได้อย่างสมบูรณ์

การพัฒนาในด้านนี้ในปัจจุบัน ดร.โกวิท ประวาลพุกษ์ นักบริหารและนักการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาค่านิยมและจริยธรรมไว้ว่า ควรเริ่มต้นด้วยการพัฒนาเหตุผลทางจริยธรรมก่อน โดยสามารถพัฒนาด้วยการฝึกประเมินปัญหาทางจริยธรรม และดำเนินการตามขั้นตอน ได้แก่ การกำหนดพฤติกรรมทางจริยธรรมที่พึงปรารถนา เสนอตัวอย่างพฤติกรรมในปัจจุบัน ประเมินปัญหาเชิงจริยธรรม แลกเปลี่ยนการประเมิน ฝึกพฤติกรรมโดยมีผลสำเร็จ เพิ่มระดับความขัดแย้ง ให้บุคคลากรได้ประเมินตนเอง และกระตุ้นให้ยอมรับตนเอง

พ.ศ.2543 กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ก็ได้เสนอกระบวนการที่มุ่งเน้นให้เกิดความรู้สึก ยอมรับ และเห็นคุณค่าของค่านิยมด้วยตนเองตามขั้นตอนต่างๆ 5 ขั้นตอน ซึ่งผู้เขียนได้นำมาเรียบเรียงเพิ่มเติมรายละเอียด พร้อมทั้งเสนอตัวอย่างดังต่อไปนี้

1. กระบวนการพัฒนาค่านิยมด้วยตนเอง : ค่านิยมในความมัธยัสถ์

กระบวนการพัฒนาค่านิยมด้วยตนเองสามารถแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 สังเกต ตระหนัก หมายถึง กระบวนการที่ให้พิจารณาการกระทำที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม โดยสามารถจำแนกการกระทำที่แตกต่างกันได้

1.2 ประเมินเชิงเหตุผล เป็นขั้นตอนที่ใช้กระบวนการกลุ่มอภิปรายแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วิจารณ์การกระทำของตัวละคร หรือบุคคลในสถานการณ์ต่างๆ ว่าเหมาะสมหรือไม่

1.3 กำหนดค่านิยมหรือจริยธรรมที่ถูกต้องดีงาม เป็นขั้นตอนที่แต่ละคนแสดงความเชื่อ ความพอใจในการกระทำที่ควรกระทำในสถานการณ์ต่างๆ พร้อมทั้งเหตุผล

1.4 วางแผนปฏิบัติ เป็นขั้นตอนที่ช่วยกันกำหนดแนวปฏิบัติในสถานการณ์จริง โดยการกระทำ และสำรวจสิ่งที่ต้องการได้รับ เมื่อได้กระทำความดีแล้ว

1.5 ปฏิบัติด้วยความชื่นชม เป็นวิธีการที่ช่วยเสริมแรงระหว่างการปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามค่านิยมที่ดีงาม ให้เกิดกำลังใจและความชื่นชมยินดี

2. การประเมินผล

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมนั้นเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้บุคลากรเป็นผู้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง มีผลงานทั้งในด้านส่วนตัวและการทำงานร่วมกันเป็นทีม ดังนั้นการประเมินผลเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้และสร้างประสบการณ์ จึงมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ และควรประเมินจากสภาพความเป็นจริง 7 ประการ ดังนี้

2.1 ประเมินจากสถานการณ์ที่ปฏิบัติจริงในชีวิตจริงหรือใกล้เคียงกับชีวิตจริง และผสมผสานไปกับการเรียนการสอน สอดคล้องกับเป้าหมายและจุดประสงค์

2.2 ลักษณะการประเมินจะครอบคลุมการแสดงออก การกระทำ กิจกรรม กระบวนการทำงาน โครงงาน ผลงาน รวมทั้งแฟ้มสะสมผลงาน ฯลฯ

2.3 เน้นการประเมินความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การคิดค้นการใช้เหตุผล กระบวนการคิด การแก้ปัญหา การประยุกต์ใช้ ตลอดจนการปรับปรุงและพัฒนางาน

2.4 เน้นการประเมินด้านพัฒนาการ ค้นหาจุดเด่นและข้อค้นพบที่ดีงาม เป็นการประเมินเชิงบวกมากกว่าการจับผิดหรือหาข้อบกพร่อง ใช้ข้อมูลเพื่อปรับปรุงพัฒนาพฤติกรรม

2.5 เป็นการประเมินที่ต่อเนื่อง มีการใช้เครื่องมือและวิธีการที่หลากหลายตามความเหมาะสม เช่น การสังเกต การสำรวจ การสัมภาษณ์ ฯลฯ

2.6 เป็นการประเมินเชิงคุณภาพ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด อธิบายระดับคุณภาพของผลงาน และการปฏิบัติ (rubric assessment) เป็นแนวทางในการประเมิน

2.7 เป็นการประเมินผลที่ต้องอาศัยผู้เกี่ยวข้องหลายด้าน ตั้งแต่ผู้บังคับบัญชา เพื่อร่วมงาน ลูกค้ำ ฯลฯ

3. กิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม เพื่อการบริโภคที่ถูกต้อง

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาบุคลากรทางด้านคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม สามารถจัดกิจกรรมโดยตรง หรืออาจจะบูรณาการ

กับเนื้อหาอื่น หรือเสนอตัวอย่างการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมในทางที่ถูกต้อง เช่น ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น (วลัย พานิช, 2549, หน้า 172-176)

กิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม เพื่อการบริโภคที่ถูกต้องที่นำเสนอนี้ สามารถกำหนดระยะเวลาในการสอนและการจัดกิจกรรมที่ยืดหยุ่นได้ โดยเพิ่มเวลาจัดเป็นกิจกรรมต่างๆ และสามารถได้รับข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ สื่อโฆษณาที่นำมาศึกษา รวมทั้งสามารถส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้วยเทคนิคต่างๆ เพื่อให้บุคลากรเห็นถึงความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมในชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้น

ระบบสารสนเทศกับแนวความคิดด้านสังคมและจริยธรรม

จริยธรรม (ethics) หมายถึง ความถูกต้อง หรือไม่ถูกต้อง ที่เป็นตัวแทนศีลธรรมที่เป็นอิสระในการเลือกที่จะชักนำพฤติกรรมบุคคล เนื่องจากเทคโนโลยีสารสนเทศ และระบบสารสนเทศ ทำให้เกิดปัญหาความแตกต่างระหว่างบุคคล และสังคม เพราะทั้ง 2 สิ่งนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม

ประเด็นด้านจริยธรรมและกฎหมายที่เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์มักกล่าวถึงเรื่องความเป็นส่วนตัว (privacy) ความถูกต้อง (accuracy) ความเป็นเจ้าของ (property) และการเข้าใช้ข้อมูล (access) ทั้งนี้ทัศนทางจริยธรรม 5 ประการ ของยุคสารสนเทศ (five moral dimensions of the information age) ได้ให้ความสำคัญเรื่องสิทธิด้านสารสนเทศ และพันธะหน้าที่ (information rights and obligations) สิทธิของทรัพย์สิน (property rights) ความรับผิดชอบในหน้าที่ และการควบคุม (accountability and control) คุณภาพระบบ (system quality) และคุณภาพชีวิต (quality of life) ซึ่ง ศรีไพร ศักดิ์รุ่งพงศากุล และเจษฎาพร ยุทธวิบูลย์ชัย (2549, หน้า 358-365) ได้ระบุรายละเอียดไว้ดังนี้

1. ความเป็นส่วนตัว (privacy)

ความเป็นส่วนตัวของข้อมูล และสารสนเทศ โดยทั่วไปหมายถึง สิทธิที่จะอยู่ตามลำพัง และเป็นสิทธิที่เจ้าของสามารถควบคุมข้อมูลของตนเองในการเปิดเผยให้กับผู้อื่น ครอบคลุมทั้งปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรต่างๆ ซึ่งมีประเด็นเกี่ยวกับความเป็นส่วนตัวดังนี้

1.1 การเข้าไปดูข้อมูลในจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ และการบันทึกข้อมูลในเครื่องคอมพิวเตอร์ รวมทั้งการบันทึก แลกเปลี่ยนข้อมูลที่บุคคลเข้าไปใช้บริการเว็บไซต์ และกลุ่มข่าวสาร

1.2 การใช้เทคโนโลยีในการติดตามความเคลื่อนไหว หรือพฤติกรรมบุคคล เช่น บริษัทใช้คอมพิวเตอร์ในการตรวจจับ หรือเฝ้าดูการปฏิบัติงาน การให้บริการของพนักงาน ทำให้กิจกรรมบางอย่างของพนักงานถูกเฝ้าดูด้วย ทำให้พนักงานสูญเสียความเป็นส่วนตัว การกระทำเช่นนี้ถือว่าเป็นการผิดจริยธรรม

1.3 การใช้ข้อมูลของลูกค้าจากแหล่งต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ในการขยายตลาด

1.4 การรวบรวมหมายเลขโทรศัพท์ ที่อยู่อีเมล หมายเลขบัตรเครดิต และข้อมูลส่วนบุคคลอื่นๆ เพื่อนำไปสร้างฐานข้อมูลประวัติลูกค้าขึ้นมาใหม่ แล้วนำไปขายให้กับบริษัทอื่น

ปัจจุบันบริษัททำธุรกิจผ่านเว็บไซต์เพื่อรวบรวมข้อมูลบุคคล เช่น doubleclick และ เอนเกต (engage) ที่จะติดตามกิจกรรมการเข้าเยี่ยมชมเว็บไซต์ จากนั้นจะขายข้อมูลให้กับบริษัทอื่นๆ ที่ต้องการขายสินค้าและบริการ นอกจากนี้เจ้าของกิจกรรมยังมีการใช้โปรแกรมสายลับคอมพิวเตอร์ หรือสปายแวร์ (spyware) เพื่อรวบรวมสารสนเทศการใช้โปรแกรมของพนักงาน ส่วนบริษัทโฆษณาทางอินเทอร์เน็ตมีการใช้สปายแวร์ ที่เรียกว่า แอดอะแวร์ (adware) เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ต สามารถติดตามการเข้าเยี่ยมชมเว็บไซต์ต่างๆ เพื่อใช้สำหรับติดตามทางการตลาด วิธีป้องกัน คือ การใช้ไฟร์วอลล์ และติดตั้งโปรแกรมอรรถประโยชน์เพื่อตรวจสอบและกำจัดสปายแวร์ รวมทั้งควรติดตั้งโปรแกรมป้องกันอีเมลขยะ ซึ่งสร้างปัญหาความเป็นส่วนตัวได้เช่นกัน

2. ความถูกต้องของข้อมูล (accuracy)

ข้อควรคำนึงในการใช้คอมพิวเตอร์ข้อหนึ่ง ก็คือ ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตามที่ได้บันทึกข้อมูล ประเด็นด้านจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับความถูกต้องของข้อมูลโดยทั่วไปจะพิจารณาว่าใครเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของข้อมูลที่จัดเก็บ และเผยแพร่ ดังนั้นการจัดทำข้อมูล และสารสนเทศให้มีความถูกต้อง น่าเชื่อถือนั้น ควรได้ตรวจสอบข้อมูลก่อนที่จะนำเข้าสู่ฐานข้อมูล รวมทั้งปรับปรุงให้มีความทันสมัยอยู่เสมอ นอกจากนี้ควรให้สิทธิแก่บุคคลในการเข้าไปตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลของตนเอง

3. ความเป็นเจ้าของ (intellectual property)

สิทธิความเป็นเจ้าของ หมายถึง กรรมสิทธิ์ในการถือครองทรัพย์สิน ซึ่งอาจเป็นทรัพย์สินทั่วไปที่จับต้องได้ เช่น คอมพิวเตอร์ รถยนต์ หรืออาจเป็นทรัพย์สินทางปัญญา หรือความคิด ที่จับต้องไม่ได้ เช่น บทเพลง โปรแกรมคอมพิวเตอร์ แต่สามารถถ่ายทอด และบันทึกลงในสื่อต่างๆ ได้ เช่น สิ่งพิมพ์ เทป ซีดีรอม เป็นต้น

ทรัพย์สินทางปัญญาอาจคิด สร้าง หรือผลิตจากบุคคล หรือองค์กร ซึ่งทรัพย์สินเหล่านั้น จะได้รับการคุ้มครองสิทธิภายใต้กฎหมาย ได้แก่ ความลับทางการค้า ลิขสิทธิ์ และสิทธิบัตร

4. การเข้าถึงข้อมูล (data accessibility)

เป็นการรักษาความปลอดภัยของข้อมูลโดยการกำหนดสิทธิตามลำดับการใช้งาน เพื่อป้องกันการเข้าไปดำเนินการกับข้อมูลของผู้ใช้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง และเป็นการรักษาความลับของข้อมูล เช่น การบันทึก การแก้ไข/ปรับปรุง และการลบ เป็นต้น ดังนั้นการพัฒนาระบบคอมพิวเตอร์ จึงได้มีการออกแบบรักษาความปลอดภัยในการเข้าถึงของผู้ใช้ และการเข้าถึงของผู้อื่น โดยไม่ได้รับความยินยอม ถือเป็นการผิดจริยธรรมเช่นเดียวกับการละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล

สำหรับความเคลื่อนไหวของรัฐและสังคมต่อผลกระทบทางสังคมเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ พบว่ารัฐและสังคมมีความพยายามปรับปรุงแก้ไข หรือร่างกฎหมายที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน เช่น การปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทรัพย์สินทางปัญญา กฎหมายเกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคล กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบต่อการจัดทำโครงการพัฒนา กฎหมายเทคโนโลยีสารสนเทศที่เสนอโดยกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม และเห็นชอบให้คณะกรรมการเทคโนโลยีสารสนเทศแห่งชาติ (National Information Technology Committee) หรือที่เรียกโดยย่อว่า คณะกรรมการไอทีแห่งชาติ หรือ กทสช (NITC) ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง และประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆที่กำลังดำเนินการจัดทำกฎหมายเทคโนโลยีสารสนเทศ และกฎหมายอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2541 โดยกฎหมายชุดแรกมีทั้งสิ้น 6 ฉบับ ดังนี้

- 1) กฎหมายว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์
- 2) กฎหมายว่าด้วยลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์
- 3) ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศให้ทั่วถึงและเท่าเทียม
- 4) กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล
- 5) กฎหมายเกี่ยวกับอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์
- 6) กฎหมายเกี่ยวกับการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์

ดังที่ทราบแล้วว่าจริยธรรมคอมพิวเตอร์เป็นหลักเกณฑ์ที่ประชาชนตกลงร่วมกันเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน การกระทำที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นการกระทำที่ผิดจริยธรรม การใช้คอมพิวเตอร์ทำร้ายผู้อื่นให้เกิดความเสียหายหรือก่อความรำคาญ การใช้

คอมพิวเตอร์ในการขโมยข้อมูล การเข้าถึงข้อมูลหรือคอมพิวเตอร์ของบุคคลอื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต การละเมิดลิขสิทธิ์ซอฟต์แวร์ จึงต้องกฎหมายและจริยธรรมเพื่อดูแลรักษาความปลอดภัยในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้เกิดความถูกต้อง และเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

การปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องการจัดการความรู้

เป็นการยากที่จะทำให้คนในปัจจุบันพันทุก หรืออาจมีได้แต่ก็เป็นจำนวนน้อย เนื่องจากในชีวิตปัจจุบันมีการแข่งขัน ชัดแจ้ง ทำให้เกิดความกระทบกระทั่ง เกิดความเครียดและวิตกกังวล เป็นปัญหาที่พบเห็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นจึงมีความพยายามกันหลายวิธีที่จะทำให้มนุษย์มีจิตสำนึกใหม่ ที่สามารถเข้าถึงความเป็นทั้งหมดของสรรพสิ่ง เกิดความรักต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งหมด และธรรมชาติทั้งหมด มีพฤติกรรมใหม่ที่เป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ ทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแวดล้อม และเชื่อกันว่าด้วยการมีจิตสำนึกใหม่เท่านั้น มนุษยชาติจึงจะสามารถออกจากวิกฤตการณ์ปัจจุบันและอยู่รอดได้

การมีจิตสำนึกใหม่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (transformation) ในตัวตน นั่นคือมีความรู้สึกนึกคิดใหม่ มองเห็นโลกและเพื่อนมนุษย์ในแง่ใหม่ มีความดำริใหม่ และการกระทำใหม่ อันเป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกัน ไม่ใช่เพื่อกำไรสูงสุดเช่นปัจจุบัน ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวตนเท่านั้นโลกจึงจะเปลี่ยน การพยายามเปลี่ยนแปลงสังคมโดยปราศจากการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวตน ย่อมนำไปสู่ของปลอมหรือความล้มเหลว ความเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวตนจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานขององค์กร ของสถาบัน และของสังคม นั่นคือเปลี่ยนจากองค์กร สถาบัน และสังคมเชิงอำนาจ ไปเป็นองค์กร สถาบัน และสังคมเชิงความรักและการเรียนรู้

การจัดการความรู้ก่อให้เกิดจิตสำนึกใหม่และการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในบริบทของงาน หรือการทำงานร่วมกัน หรืออีกนัยหนึ่งถือว่าการทำงานคือการปฏิบัติธรรม ตามคำสอนของท่านอาจารย์พุทธทาส

ในสังคมสมัยใหม่ที่ซับซ้อนที่มีผู้คนติดอยู่ในโครงสร้างทางสังคมที่แน่นอน เป็นการยากมากที่บุคคลจะเกิดจิตสำนึกใหม่โดยการสั่งสอน หรือการดูตัวอย่างกล่าว แต่การร่วมมือกันทำงานให้สำเร็จนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงร่วมกัน

การจัดการความรู้ คือ กระบวนการส่งเสริมการร่วมมือกันทำงานให้สำเร็จ ผ่านการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ตรงนี้หากเข้าใจและทำให้ได้ดี การจัดการความรู้จะนำไปสู่การมีจิตสำนึกใหม่ และการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน การจัดการความรู้โดยทั่วไปก็นำไปสู่จิตสำนึกใหม่

และการเปลี่ยนแปลงในตัวเองอย่างน้อยในระดับหนึ่ง หากประชาคมจัดการความรู้พยายามทำความเข้าใจเรื่องจิตสำนึกใหม่ และเรื่องของการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวคน และมีการตระหนักรู้ในเรื่องนี้ ในกระบวนการจัดการความรู้ การจัดการความรู้ก็จะเป็นเครื่องส่งเสริมการเกิดจิตสำนึกใหม่ และการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวตน รวมทั้งองค์กร อันจักเป็นไปเพื่อการพันทุกขร่วมกัน (ประเวศ วะสี, 2548, หน้า 58-60)

ในสังคมสมัยใหม่กระบวนการเรียนรู้คงมิใช่แค่เพียงการท่องหนังสืออย่างที่เรียนๆ กันอยู่ และไม่ใช่ว่าการค้นพบความรู้ใหม่ซึ่งเป็นความรู้นอกตัว แต่เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกันของทุกฝ่าย จนเกิดการค้นพบวิธีเรียนรู้อันประเสริฐ มีความเมตตาต่อกันและการ ร่วมเดินทางสู่ความเจริญ

สรุป

ธรรมะเป็นกระบวนการทางจิตใจที่เป็นธรรมชาติเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดของความรู้ ธรรมชาติของความรู้ และเหตุความรู้ที่แท้จริง ดังนั้นการศึกษาและนำหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ตลอดจนศีลธรรม คุณธรรม มาทำให้มนุษย์เรามีความเข้าใจในเนื้อแท้ของธรรมชาติจึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญศาสตร์ด้านการจัดการความรู้หลายท่านได้มีแนวคิดที่เหมือนกัน คือ การจัดการความรู้ คือ ธรรมชาติ คือ การจัดการทางธรรมชาติที่มีความหลากหลายให้สามารถอยู่ด้วยกัน ทำงานด้วยกันอย่างเป็นปกติสุข โดยความรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างมีเหตุผล และสาเหตุนั้นเป็นสิ่งธรรมชาติด้วย ซึ่งสามารถพิสูจน์ด้วยกระบวนการทางด้านวิทยาศาสตร์โดยมีแนวคิดที่ว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นต้องมีสาเหตุ หรือหาเหตุผลมาอธิบายได้ และเป็นเหตุผลที่รับรู้ด้วยประสาท-สัมผัส เป็นประสบการณ์ที่สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ ความรู้ไม่มีนิยามที่แน่ชัดแน่นอนตายตัว จะเปลี่ยนตามบริบทและสภาวะการณ์ การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติจะใช้ความรู้ทุกชนิดที่มีประโยชน์ต่อการปฏิบัติเข้ามาสู่การเรียนรู้ร่วมกัน ดังนั้นการจัดการความรู้ที่อยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม ศีลธรรมและค่านิยมจึงเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ที่ให้ประโยชน์อย่างงดงาม และเป็นฐานให้สังคมเกิดความเข้มแข็ง เสริมสร้างศักยภาพบูรณาการของมนุษย์ และนำไปสู่ความสำเร็จร่วมกัน

กิจกรรมท้ายบท

1. คุณธรรม 8 ประการของการจัดการความรู้มีอะไรบ้าง จงอธิบายแต่ละข้อ
2. นักศึกษาคิดว่าศีลธรรมพื้นฐานควรมีอะไรบ้าง จงอธิบายมาอย่างน้อย 3 ด้าน
3. คำว่า “การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติเป็นอิทธิปัญญา” มีความหมายว่าอย่างไร และสัมพันธ์กับการจัดการระบบของคความรู้อย่างไร จงอธิบาย
4. ให้นักศึกษาอธิบายภาพที่ 8.3 การจัดการความรู้สู่การพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างบูรณาการมาให้เข้าใจ
5. ศีลธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้มีอะไรบ้าง
6. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมในการจัดการความรู้มี 3 ข้อ จงอธิบายมาพอสังเขป
7. ระบบสารสนเทศกับแนวความคิดด้านสังคมและจริยธรรมมีอะไรบ้าง
8. ระบบสารสนเทศกับแนวความคิดด้านสังคมและจริยธรรมข้อใดสำคัญที่สุด เพราะอะไร จงอธิบาย
9. ให้นักศึกษาจับกลุ่มๆ ละ 5 คน ร่วมกันอภิปรายในหัวข้อเรื่อง การปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องการจัดการความรู้ มาอย่างน้อย 3 นาที
10. ในฐานะที่นักศึกษาศึกษาในสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ นักศึกษาคิดว่าผู้ที่จะปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศควรมีจริยธรรมในวิชาชีพอย่างไร และสามารถนำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในวิชาชีพได้อย่างไรบ้าง ให้นำเสนอเป็นกลุ่มๆ ละ 5 คน หน้าชั้นเรียน